

ניגוני נשים

ע"ש אסתר סטולמן

בית-מדרש לנשים דתיות וחילויות
במדרשה באורנים

חגיגת אקרמן ונירה נחליאל

הפוך בה, הפכי בו¹

סיון הר-שפי

הפכי בו

א

חתן בראשית שלי
מגלגל אותי ממעילי
ידו עדינה

כשהוא קורא ויהי
עור פני קורן

ב

נתנו בחיקי את שמחת
התורה שלי, אתה
חלקי בחיקי
וידוי רועדות
בחבקי הר
בוער

ג

על-פה אני לומדת טעמים שבך
ונגון הטעם בריח השדה
חשים לקראתי להכניסני
אל הגנוז בעור.

ד

כל לילה מקניטה אותי בת-קול:
עדין אינך יודעת
מלא נימה שלו או צפון
הפכי בו והפכי
דכולי בו.

¹ זהו חלק ממאמר העוסק בהשוואת שירי משוררות בנושא מתן תורה

ניגוני נשים

ע"ש אסתר סטולמן

בית-מדרש לנשים דתיות וחילויות
במדרשה באורנים

המדרשה
מרכז חינוכי להתחדשות החיים היהודיים בישראל באורנים

מעמד מתן תורה הוא אחד מהסיפורים - המיתוסים המכוננים של עם ישראל. זהו סיפור כריתת הברית בין אלוהים לבני ישראל, המייצגת את לידתו הדתית רוחנית של העם. חווית ההתגלות האלוהית מתוארת בתורה כחוויה פירוטכנית רבת רושם המציגה את אלוהים במלוא עוצמתו: "ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאד" (שמות י"ט, טז), "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש ויעל עשן כעשן הכבשן ויחרד כל ההר מאד" (שם, יח). במרכז ניצבות תחושות של פחד, יראה ואיסורים, המועצמות ע"י יצירת מרחק ומיצוב של היררכיה ברורה בין אלוהים ומשה לבין העם. פיצול והיררכיה נוספת נוצרים בין גברים לנשים נוכח ההוראה שניתנה כהכנה לטקס על פיה מתבקשים הגברים לכבס שמלותיהם ולהתנזר מנשיהם. ניתן לשער מכאן כי יתכן שנשים כלל לא הוזמנו להשתתף בטקס, מה שהשתלב מאז ביחס של פיצול והדרה בתבניות המחשבה ובמבנה הזהות, ומנע מנשים לקחת חלק בחוויה הרוחנית והתרבותית המרכזית של עמך, ללא יכולת להשמיע את קולן ולהציע את פרשנותן החסרה.

בשיר "הפכי בו" עושה המשוררת סיון הר-שפי שימוש במטען הסמלי של סיפור מתן תורה, מוציאה אותו מהקשרו המקורי - הטקס בהר סיני, והופכת אותו למטאפורה מתפתחת, תוך התבוננות על מערכת זוגית מתהווה. בשיר נעה הדוברת בין מימדיה המורכבים השונים - היא התורה והיא מקבלת התורה והיא גם הנותנת אותה.

בתחילת השיר הדוברת מדומה לתורה. חתנה, המתואר כחתן בראשית, מפשיט אותה מכיסויה וקורא בה. תמונה זו מזמינה להעתיק את היחס לתורה - יחס של קדושה, עדינות וכבוד, ליחסים אינטימיים, בהם הגבר (אולי בליל אהבה ראשון-ראשיתי) מפשיט את התורה-האישה וקורא בכתוב בעורה. משחק המילים: "ויהי אור / עור" מתאר את חיבור העולמות ההופך את מעשה האהבה לחוויה מאחדת של רוח וגוף. בבית זה נשמר עדיין היחס המסורתי לאישה ולתורה המתוארות כאן כפסיביות, כשהגבר עושה בהן מעשה והן נענות לו. יחד עם זאת יש כאן התמסרות מלאה של התורה-האישה לקורא בה, דבר ההופך פעולה זו לבחירה, ובאותה עת למעבר מהיות אובייקט לסובייקט המקבלת את התורה, כמשה, כאשר "עור פניה קורן". בהמשך השיר מתרחש היפוך נוסף. הגבר הופך לתורה אותו מקבלת ונושאת הדוברת בחיקה: "התורה שלי אתה". ההיפוך העולה בביתים אלה יוצר שרשרת של כפילויות, בהן נוצרת אפשרות להחליף תפקידים מגדריים מסורתיים, כשכל אחד מבני הזוג הוא גם התורה וגם מקבל התורה. בתוך כך המשוררת משתחררת מסטריאוטיפ הגבר מקבל התורה ומעבירה (האקטיבי) והאישה הניתנת (הפסיבית).

התמונה העולה מהשיר מציירת דמות אישה כמשתתפת פעילה בטקס מתן תורה ובשמחת התורה, הנושאת את אהובה בחיקה כנשיאת ספר תורה. זוהי חתירה כנגד האפשרות שרק מתווך גברי יקבל את התורה ויעבירה, והזמנה לאלטרנטיבה הרואה באישה דמות ראויה לכך לא פחות.

ניגוני נשים

ע"ש אסתר סטולמן

בית-מדרש לנשים דתיות וחילוניות
במדרשה באורנים

המדרשה
מרכז חינוכי להתחדשות החיים היהודיים בישראל באורנים

ההר הבוער במעמד הר סיני הופך כאן להר של תשוקה "בחבקי הר בוער". כך מתהפכים מושגי חול וקדושה, ומטשטשים הגבולות ביניהם. מעשה האהבה הגופני מתקדש ע"י הכנסה של מימד הברית האלוהי. הטקס הפרטי הופך לבעל מימד מטפיזי ומכונן, הכולל בתוכו את מעמד הר סיני כתמצית תרבותית המתארת מחויבות והתמסרות. בכך השיר שובר מוסכמות דואליות דיכוטומיות של היררכיה ושליטה, ומשפיע הן על ההסתכלות על מתן תורה כאירוע של קשר וחיבור, הדדיות וחושניות, והן על מעשה האהבה כאירוע של קדושה וברית מכוננת. בבית השלישי בשיר מתואר לימוד התורה דרך הקריאה בה, שבהשאלה למערכת היחסים הזוגית יוצר משמעות חדשה ההופכת את התורה לתורת הגוף והנגיעה העמוקה. הדימוי החושני של טעמי המקרא כטעמי הגוף מזמינים לראות את פעולת ההתקשרות ביחסים כשפה שיש ללמוד אותה, ללמוד לקרוא את סימניה בדרך אל "הגנוז בעור", כמו גם את פעולת הקריאה בתורה ולימודה כפעולה המשתפת את מגוון החושים.

בסופו של השיר הופכת הר שפי את האמירה החז"לית הנאמרת על התורה "הפוך בה והפוך בה דכולי בה", מלשון זכר לנקבה ולפנייה אליה ולא לגבר. כמו בתורה מזמינה הר שפי לראות את הצפון ביחסים, להפוך בהם ולראות בתוך הקשר הזוגי את מימוש המשאלה לקרוא ולהיקרא כל יום מ/מכחדש. "הפכי בו" מתקשר כמובן לפעולת מעשה האהבה על תנוחותיה השונות, ובת הקול קוראת לנו למצוא ולבטא את החלקים הגשמיים בחיינו מבלי ליצור דיכוטומיות היררכיות בין ה"חשוב" וה"נחשב" יותר. בשיר ניתן מקום משמעותי לגוף כמקור ידיעה רוחני נשי, מתוך הנחה כי רוחניות האישה מקורה בגוף, בניגוד להשקפה הפטריארכאלית המקובלת הרואה את המקור הרוחני כמקור חיצוני – מטאפיזי. הגוף הגשמי ע"פ השקפה נשית זו הינו גורם מכריע בתנועה לעבר המרחב הרוחני. היכולת של חיבור העולמות הרוחניים גשמיים תוך הפריה הדדית, ובלי לפצל ביניהם היא תנאי למימוש הברית. הר שפי שוברת בשיר זה מבנים מחשבתים ולשוניים, יוצאת כנגד חשיבה היררכית וחד ממדית, וקוראת תגר על חלוקה לתפקידים נשיים וגבריים. היא מזמינה ליציאה מתבניות פטריארכליות ולכניסה למרחב סימולטני בו מימדים רבים - חלקם מנוגדים, יכולים להתקיים בו זמנית. היא מרשה לעצמה להשתחרר מכבלי המיתוס המקורי, ולהציע פרשנות המזמינה לפרוץ הגדרות פשטניות להתבוננות מורכבת רבת פנים המשתנה חדשות לבקרים. היא מזמינה את הנשים לנוע בין פאזות שונות ("הפכי בו") מבלי להישען על אמת אחת, ובכך יוצרת בשיר אישה רבת פנים - גבריות ונשיות - מלאת עוצמה, השווה לגברים ביכולתה ובהשפעתה. טקטיקת ההיפוכים כטקטיקה פמיניסטית, פועלת ליצירת התבוננות חדשה על משחק המינים והזהות, ומזמינה להרחבת המושג של מתן תורה אל תוך החיים והיחסים המגדריים, בתוך מרחב של נתינה וקבלה הדדית ושוברת מוסכמות. בכך מאפשרת הר שפי בדיקה מחודשת של אמיתות ונורמות, כגון היחס המפוצל בין גוף וקדושה, ומשמיעה כאן קול נועז ופורץ דרך.